

בס"ד

חינוך לאור הפרשה

פרשת בהר - בחוקותי

"והחלקת בו"!

גיליון מס' 96 תש"פ

הרב יהונתן דדון

yd0527606276@gmail.com

חינוך לאור הפרשה/בהר - בחוקותי

"והחזקת בו!"

על פתח ביתו של הגאון רבי דב בעריש ויינפלד זצ"ל - הרב מטשעבין, נקש יהודי וביקש לשוחח עם הרב. הרבנית הורגלה בכך שיהודים מבקשים להיכנס לרב לעצה ולברכה לכמה דקות, וניאותה להכניסו לסלון הבית. הרב מטשעבין קיבל את היהודי הזר בשמחה ובמאור פנים, ושאל לשלמו. האיש החל לספר את סאת צרותיו, האריך לספר כיצד פוטר מעבודתו, פירט את קשיי המשפחה העוברים עליו, ולא נמנע גם מלתאר בפרוטרוט את מצבו הרפואי. כל אותה עת ישב הרב והנהן בראשו, הקשיב בתשומת לב ולא ענה דבר וחצי דבר, למעט דברי הרגעה וניחום קצרים. שעה ארוכה ישב האיש, סיפר וסיפר, כאשר הרב רק מהנהן ומנחם, מקשיב ומעודד. הרבנית הבחינה כי האיש מדבר שעה ארוכה מהרגיל, והיטתה אוזן לשמוע על מה ולמה. להפתעתה, התברר כי הרב כלל אינו מדבר ואינו מייעץ דבר, הוא פשוט יושב ומקשיב בסבלנות אין קץ... עוד זמן ארוך נמשך המחזה המוזר, כשאותו יהודי מפרט כל פרט ופרט בסאת צרותיו, מעלה חוויות קשות מההיסטוריה הרחוקה, ומקנח באנחות על המצב הנוכחי. ואילו הרב - שותק ומהנהן, מגיב באנחות השתתפות בצערו ותו לא. לסיום, בירכו הרב בברכות חמות, ונפרד ממנו בלבביות. הרבנית התפלאה מאוד לפשר הביקור המוזר, ושאלה: 'הרי הרב כה עסוק, לכל דקה יש תפקיד ולכל רגע יש משמעות. האיש ישב וסיפר סיפורים, לא ביקש ולא קיבל אף עצה מעשית, רק סיפר וסיפר וסיפר... על שום מה הקדיש לו הרב זמן ארוך כל כך,

בסבלנות ללא גבול ובהשתתפות כנה? נענה לה הרב: 'דמייני נא, שאני רואה אדם צועד ברחוב, ועל שכמו משא כבד. הרי ברור שאגש אליו, ואציע עזרתי להוריד מעליו את המשא, נכון? והרי אותו יהודי נושא על לבו משא כבד, חבילות חבילות של צרות והתמודדויות עוברות עליו, לבו כבר מתקשה לשאת... האם אוכל להימנע מלהיות הכתובת בה יפרוק את המשא מלבו? האם לא ראוי שאשמש אותן קשבת, בה יוכל לפרוק את יגונו?'

כי מי שלוקח נכון את הפרופורציות בחיים, יודע שהתפקיד החשוב והנעלה ביותר שיש ליהודי, גם אם הוא רם מעלה או לחוץ בזמן, הוא להוריד משא מלב יהודי אחר, להקשיב לו, להיות כתובת לפריקת סאת צרותיו. זו המתנה החשובה ביותר שניתנה לנו כעם מיוחד ומאוחד, להאזין לזולת, להשתתף בכאב, להרעיף מילות חיזוק.

'איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק!'

ישנם לפעמים רגעים בחיים, שרק כשמביטים בהם בפרספקטיבה היסטורית מבינים כמה הם היו משמעותיים, דרמטיים, משפיעים לעתיד ארוך טווח, לשנים או לדורות קדימה. בדרך כלל, עוברים הימים כימי שגרה, איש איש עוסק בעיסוקיו, איש איש וסדר יומו. אך לפעמים, אחרי יום יומיים או אחרי כמה שנים, נוכל לשמוע אנשים אומרים: 'אילו הייתי יודע בזמן אמת את מה שאני יודע היום, כי אז הייתי נוהג אחרת לחלוטין...'

זה נוגע להחלטות שאנו מקבלים לפעמים כבדרך אגב, מתוך חוסר מודעות לכמה הן גורליות עבורנו. פעמים רבות זה נוגע להחלטות כספיות, כמו הדדמנויות השקעה שהחמצנו או השכלנו לתפוס, מילה נכונה שנאמרה או לא נאמרה בעיתוי הנכון, ועוד על זה הדרך.

בכללו של דבר, פעמים רבות נמצא כי במבט היסטורי – רגעי שגרה או החלטות חפוזות – הפכו גורליים ומשפיעים מאוד, עלינו או על זולתנו.

פרשת השבוע שלנו, מתארת רגע כזה. אדם פוגש מכר, שואל לשלומו בנימוס, ונענה באנחה, אולי שגרתית. יהודי רואה אדם שהכרת פניו מעידה כי הוא נתון במצוקה, יתכן שבאמת לא מדובר באיזו מצוקה גדולה... אבל יתכן הפוך. יתכן מאוד! כי פעמים רבות, אדם מגיע לקושי שהוא חש שאינו מסוגל לעמוד בו. יהודי ניצב בפני התמודדות, שהוא מתקשה מאוד לשרוד אותה. הוא נאנח, לחוץ, אובד עצות ממש... ברגע הזה, הוא צריך מישהו שיקשיב לו, שיאזין לו, שיתן לו לפרוק באוזניו את המשא הכבד העובר עליו. יתכן שהוא זקוק לעזרה כספית או טכנית, אך יותר מזה – הוא זקוק לאוזן, לכתף. למישהו שישמע, יקשיב, ינהן בראש וייאנח אתו. זה הכל, זה כל מה שהוא צריך, זו העזרה הגדולה ביותר עבורו!

כשאנו נמצאים בצד המקשיב, לפעמים זה כה קשה: הרי אנו רוצים לתמוך בתמיכה של ממש, להרגיש שיצרנו פתרון, שהמצאנו את המוצא מהסבך אליו נקלע ידידנו. כה קשה לשבת ופשוט להקשיב, כשהקשבה לא יוצרת פתרון ולא מעניקה מענה מחודש לבעיה, ולמרות זאת – ההקשבה נותנת לאדם הנתון בצרה שחרור, הוא מרגיש פורק את משאו, זה מעניק לו כוחות ואנרגיות להמשיך לשאת את דאגותיו וצרותיו!

את הגילוי הזה חושף הפסוק 'דאגה בלב איש ישיחנה', וחז"ל בביאור אחד מבארים 'ישיחנה לאחרים'. כאן נחשפת נוסחת קסם, המגלה את סוד ההקשבה. כשאדם מודאג והוא משוחח על דאגתו עם אחרים, כשלבד כבד ועייף מדאגותיו והוא פורק אותו באוזני הזולת, הוא הופך לאדם חדש, הוא מקבל כוחות חדשים להתמודד! כשפוגשים יהודי ברגע ההתמודדות, בעיצומו של קושי בחיים, העזרה הגדולה ביותר שנוכל להעניק לו היא להקשיב לו. לפעמים, ההקשבה שלנו ברגע המכריע, בעיצומו של הקושי – יכולה לשמש

מנוף לצאת מהסבך, בכוחה להעניק אנרגיה וכוחות להמשיך
בהתמודדות.

זה מה שהתורה מגלה לנו, בפסוק בפרשת השבוע 'והחזקת בו'.
ורש"י מפרש: 'אל תניחהו שירד וייפול, ויהא קשה להקימו, אלא
חזקהו משעת מוטת היד'. כלומר, כשיהודי לצידיך ניצב ברגע
מכריע, אל תיתן לו להתרסק, תהיה שם בשבילו משעת דאגתו,
תהיה מוכן לעזרתו בשעת לחצו, הענק לו את התמיכה ברגע הנכון!
והתמיכה הזו, בפשטות, הינה תמיכה כספית. אבל פעמים רבות,
היא פשוט הקשבה. כי ההקשבה מקילה, היא נותנת כוחות להמשיך
ההתמודדות, היא מונעת את ההתרסקות על שרטוני המשברים,
ומעניקה את היכולת להחזיק מעמד. ההקשבה מייצרת שינוי בנפש
האדם המתמודד, ונותנת לו את היכולת לשרוד ולצלוח את המשבר.
אלו כמה דקות של השקעה, שמזדמנות לנו כלאחר יד, מול אנחה
של חבר, עיניים עצובות של ידיד, כאב לב מודחק של יהודי אחר.
נכון שכולנו עמוסים ולחוצים, אבל תמיד עלינו לשמור על תשומת
לב ועין פקוחה על זולתנו, לזהות את רגעי המשבר של ידידינו
ולתמוך בהם בשעתם הקשה.

הבה ניתן תשומת לב למצבי הביניים, כאשר הידיד עוד לא שקע
בתהום יגונו, עוד ניתן להצילו בהקשבה אמיתית וכנה, וניתן לו את
הזמן ותשומת הלב שלנו. כך ניתן לו כוחות להחזיק מעמד,
ולהמשיך את חייו בשמחה ובבטחה! (הרב קובלסקי שליט"א)

*

אחת המילים שכתובות בפרשתנו באופן תדיר היא המילה "אחיק",
על הטיותיה השונות. מילה זו מקבלת משמעות יתירה בפרט בימים
אלו – ימי ההכנה למתן תורה, בהם עלינו להגביר את תחושת
האחוה האחד כלפי השני. בין שאר ענייני הפרשה, מצווה אותנו
התורה על מצוות צדקה וסיוע לזולת: "וכי ימוך אחיק ומטה ידו

עמך, והחזקת בו גר ותושב וחי עמך". נשים לב, שהציווי אינו רק להושיט יד ולסייע לאדם שכבר מעד, אלא הרבה מעבר לכך. על הפסוק הזה כותב רש"י – "אל תניחהו שירד ויפול ויהיה קשה להקימו, אלא חזקהו משעת מוטת היד". כלומר, נצטוונו לזהות את השלבים הראשוניים ביותר של ההידרדרות הכלכלית של חברנו, לתמוך בו מידיית ולמנוע את נפילתו, ולא להמתין עם הסיוע רק כאשר הוא יקרוס באופן מוחלט וכבר יהיה קשה להקימו. רש"י מביא משל יפה מאוד: "למה זה דומה? למשוי שעל החמור, עודהו על החמור, אחד תופס בו ומעמידו, נפל לארץ, חמישה אין מעמידים אותו". נתרגם זאת לימינו: כשמנוף מנסה להוריד לקרקע קרוואן או חפץ כבד אחר, כל עוד הקרוואן עדיין באוויר, מספיקים שניים או שלושה פועלים כדי להזיז אותו ולכוון במדויק את זווית הנחתו, אולם כשהקרוואן כבר מונח על האדמה – כמעט בלתי אפשרי להזיזו ממקומו. כך גם מצווה אותנו התורה להיות עם "אצבע על הדופק", ולזהות את השלבים הראשונים של מעידת חברנו. ברגע שנזהה תחילתה של נפילה, עלינו לתמוך בו, וכך הסיכויים להעמיד אותו על רגליו גבוהים הרבה יותר. זהו הפירוש הראשון לפסוק זה. הרמב"ן מביא פירוש נוסף, המהווה השלמה חיונית לביאורו של רש"י. "וחי אחיך עמך – זהו ציווי שחייך קודמים לחיי חבריך". זוהי סוגיה הלכתית מורכבת, אולם טמון בה יסוד גדול והשלמה מהותית לפירוש רש"י: מוטל על האדם לעזור ולסייע לרעהו, ואפילו לזהות את "מוטת היד" הראשונה שלו. אולם יחד עם זאת, עלינו לזכור שחיי קודמים לחיי חברו, ועליו לסמן גבולות גם ביחס לנתניה. כלומר, ישנם כאלו המסייעים באופן מוגזם ומופרז, עד כדי מצב של איבוד עצמי. הם שוכחים מעצמם, נותנים את כל כולם עד שכוחותיהם הולכים ואוזלים אט אט.

באה התורה ומלמדת אותנו – כדי שאדם יוכל להמשיך ולסייע לזולת, הוא מוכרח קודם כל לשמור על עצמו מכל הכיוונים – גופנית, נפשית, רגשית וממונית. אם אדם ידאג לעצמו, בסופו של דבר הציבור הוא זה שירוויח מכך, שהרי הוא יחזיק מעמד זמן רב יותר. יתרו כבר אמר למשה רבנו, שאם הוא ימשיך לתת מעצמו מעבר לכוחותיו והעם ימשיך לעמוד עליו מן בוקר עד ערב, הוא יגיע למצב של נבילה שתפגע גם במשה וגם בעם.

זו כוונת התורה במילים "וחי עמך", או "וחי אחיך – עמך". תדאג שחברך יחיה אתך, קודם תדאג שאתה "תישאר בתמונה", ואחר כך תדאג שחברך יחיה אתך. הנך מחויב להחיות את אחיך, אולם עמך; אתה מוכרח להישאר חזק כדי שאחייך יחיה עמך.

יסוד זה חשוב מאוד לא רק בין אדם לחברו, אלא גם בין הורים לילדים ובין מורים לתלמידים. כדי שההורים או המורים יצליחו לתת מעצמם את המרב, עד כדי שהם יהיו רגישים ויצליחו לזהות את הסימפטום הראשוני של המעידה, הם צריכים לשמור על עצמם ועל כוחותיהם.

ישנו הסבר שלישי לפסוק זה – חכמים במדרש מקשרים את הפסוק שלנו לפסוק בתהלים: "אשרי משכיל אל דל", המדרש מדגיש שבפסוק לא נכתב "אשרי נותן לדל", אלא "אשרי משכיל אל דל". כדי שהתמיכה והעזרה לעני תהיה שלימה, על הנותן להשכיל ולחשוב כיצד לתמוך בו באופן חכם ותועלתני.

יש שני סוגי עזרה. האחד, הגדרותיו ברורות מאוד – העשיר נותן והעני מקבל. העשיר נותר עשיר והוא נשאר בסטטוס של "נותן", והעני נותר עני והוא בסטטוס של "מקבל". אולם יש סוג נתינה שלא גורם לנזקק להישאר נזקק, אלא להיפך – להיות כמו הנותן.

*

מספרים, שפעם באה אישה אל רבי חיים מצאנז ואמרה לו, אישה אלמנה אני, בביתי ילדים רכים ובאין ברירה התחלתי למכור בשוק כדי לכלכל את בני ביתי. כבר כמה שנים שאני מוכרת כאן תפוחים, לא הרווחתי הרבה אבל זה הספיק לנו כדי לשרוד. בתקופה האחרונה נפוצה שמועה בין באי השוק שהתפוחים שלי אינם מתוקים כשהיו, ואנשים הפסיקו לקנות אצלי. בכל יום אני באה לשוק, מנסה למכור את הסחורה ללא הצלחה. התפוחים נשארים ומרקיבים, והקונים מדירים את רגליהם מדוכני. קם רבי חיים ויצא עמה לשוק. עמד אצל דוכן התפוחים של האישה, וקרא לעבר העוברים והשבים שכדאי להם לקנות מהתפוחים שבדוכן, כי תפוחים טובים הם. מיד הגיעו קונים רבים לקנות את התפוחים, עד שנמכרו כולם. הסיפור מסתיים בכך שרבי חיים אמר לאשה: "ראי נא, תפוחיך טובים הם, אלא שבני העיר לא ידעו זאת". רבי חיים מצאנז לא נתן לה צדקה, אלא הוא גרם לכך שמהיום והלאה היא תצליח למכור תפוחים מתוך בטחון שהתפוחים שלה מצוינים, וכך היא לא תהיה ענייה. זו כוונת המילים: "וחי אחיך עמך". תדאג שהמקבל יהיה בדרגה של "עמך". תו לו תחושה ותדאג לכך ששניכם תהיו באותה רמה ושהוא לא ירגיש נזק. עכשיו, יותר מתמיד, הבה נזהה ידיים כושלות ונחזק אותם. (הרב משה שינפלד)

*

"שים לב אליי!"

כותב המחנך הרב יחיאל מונדרוביץ שליט"א: סיפר הרה"ק רבי משה ליב מסאסוב, שבאחד ממסעותיו שהה בפונדק דרכים, והנה שני גויים זוללים וסובאים. פונה שיכור לחברו ושאל: 'תגיד, אתה אוהב אותי?'. ענה חברו: 'בוודאי! מאוד מאוד!'. הגיב השיכור: 'אם אכן אתה אוהב אותי מאוד – תגיד מה כואב לי ומה חסר לי!...' היה הצדיק אומר: האזנתי, הפנמתי ולמדתי אהבת אמת מהי...

רחוקים אנו מדרגה זו, 'לדעת' מה מכביד על כל תלמיד ומה עובר עליו. ברם, האם אנחנו בכלל מבחינים ומרגישים שיש דבר שכואב לו או חסר לו? בתורה אנו מצווים: וכי ימוך אחיך, ומטה ידו עמך, והחזקת בו. לא בתמיכה כלכלית בלבד מדובר, אלא אף – ואולי בעיקר – בחיזוק רגשי ונפשי, במילים טובות ומעודדות. החיזוק הראשוני הוא להבחין בו!

הרבי מסלונים ה'נתיבות שלום' אומן פדגוג היה. שמעתי כי הנחה מחוץ כי בכניסתו לכיתה, לפני שפותח בשיעור יעביר מבט ויצור קשר עין עם כל תלמיד ותלמיד. התורה עוברת מרב לתלמיד באמצעות אהבה. קשר העין מטפח אהבה זו. כל תלמיד זקוק ל'תשומת לב'. יש המתרגמים 'תשומת לב' לפינוק, רוך או ויתור. הבה נתרגם כפשוטו: שים לב אליי! אני קיים! כולם זקוקים להכרה. לא נניח לתלמידינו לנבול ח"ו ברוחניות מתוך 'חוסר עניין לציבור'.

*

עמד לו נער יהודי עני ליד תחנת רכבת בלונדון, בשעת ערב קרירה וערפילית. על ארגז שלפניו ערימת עיתונים שעליו למכור. הנער צועק לתוך ההמון: 'עיתון ערב בשילינג'. לפתע מבחין כי הגאון רבי מאיר שפירא מלובלין ניצב מולו ומניח יד על כתפו. "ילד יקר, וכי לא קר לך?". והילד משיב: "עד שהתייחסת אליי ושמת יד על כתפי אכן היה לי קר"...

שמעתי על ילד ששב לביתו ובכה: "לבשתי חולצה לבנה ואפודה חגיגית לכבוד יום הולדתי, והרבי בכלל לא שאל אותי מה יום מיומיים"... נכון, יתכן והיה עליו לפנות בהצבעה ולומר לרבי כי היום יום חגו. ומאידך, מלמד שלא מבחין בעצמו, מה תועיל לו הודעת הילד? כנראה יפטיר 'מזל טוב' בשפה רפה, ודי...

לא אשכח כי בשנותיי כמנהל פנתה אלי אמא והעירה כי בנה נעדר מחמת חולי מספר ימים, והמלמד טרם התקשר ולא שלח חומרי

למידה. פניתי למלמד, והוא קימט את מצחו וחשב: "מה? הוא לא נמצא?". חסרה כאן 'תשומת לב' כפשוטו! על מלמד לחשוב על תלמידיו. 'לראות' אותם בגוף וברוח. סיפר הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן מפוניבד', כי לרבו הצדיק רבי יודל, 'הסבא מנובהרדוק', היה פנקס עם רשימת תלמידיו, ומדי ערב לפני עלותו על משכבו היה עובר על שמות כל התלמידים וחושב על כל אחד ואחד בפרט, מה קורה איתם ומה עוד ניתן להטיב עמהם. רועה נאמן!

*

לסיום:

על הפסוק "והחזקת בו" כותב רש"י: "אל תניחהו שירד ויפול, ויהיה קשה להקימו, אלא חזקהו משעת מוטת היד. למה זה דומה? למשאוי שעל החמור: עודהו על החמור – אחד תופס בו ומעמידו, נפל לארץ – חמישה אין מעמידין אותו". לפני נפילת המסע מהחמור, מספיק אדם אחד כדי לתמוך בו, אבל אחרי הנפילה, לוקח להרבה אנשים הרבה זמן ועבודה קשה, כדי לחזור ולטעון את המשא. זה נכון עובדתית, אך זה גם משל נפלא לענייני חינוך: כמה המסר נכון לנוער בסיכון. רק שבניגוד לחמור שם זה רק שתי אפשרויות, בנפילה של הנער יש הרבה שלבים, וכל שלב הוא ההתרסקות ביחס לשלב שלפניו, אבל הוא גם הדמנות להציל רגע לפני, ביחס לשלב הבא. אם ניגרר ונחכה עוד – הנזק ימשך וזה נורא. אם בשלב הזה, נעצור ונפעיל את כל התרופות הידועות של קשר חם ואמפתי, מוסד מתאים, חונך, או כל רעיון יצירתי אחר, זה יהיה זול ומשתלם פי כמה ביחס לשלב הבא. רוב ההורים, במיוחד חסרי הניסיון, חוששים ומידי לחוצים מעניינים חברתיים, קהילתיים, ולא תמיד מצליחים לעצור ולאבחן ולתת פתרון ראוי למצב הנוכחי. חבל. כי כל שלב יכול לעצור בזמן את

המשך הנפילה. במעט תשומת לב אפשר להציל כל כך הרבה.
אבל עודף לחץ ויעדים לא אפשריים יגרמו לו ליפול, ואחרי הנפילה
כבר קשה מאוד לחזור ולהעמידו על רגליו. לא בלתי אפשרי, אבל
מאוד קשה וכואב. ולכן אם נצליח במודעות ובתשומת לב להציל
רגע לפני, נוכל לחסוך הרבה צער וכאב, מעצמנו, מילדינו,
ומהעולם כולו. ("בוסר המלאכים" הרב דן טיומקין)

שבת שלום!

העלון יוצא לאור
בסיוע תלמוד תורה
"נצח ישראל" בית שמש

העלון מוקדש לעילוי נשמת סבי היקר ר' יהושע בן אליעזר ז"ל
ולעילוי נשמת מרת חיה שפרה בת אהרון זרח ע"ה

לתגובות ולקבלת העלון במייל: yd0527606276@gmail.com